

Nauczyciel jako organizator warunków do działań badawczych w Programie Wychowania Przedszkolnego „Tablit”

<https://doi.org/10.18778/8088-314-7.04>

Teoretycy kształcenia i wychowania są zgodni, że spośród różnych czynników, decydujących o jakości i efektywności pracy szkoły (przedszkola), najważniejszym jest niewątpliwie nauczyciel¹. Nauczyciel odgrywa znaczącą rolę w zmieniającej się edukacji i to od niego zależy, w jakim kierunku będzie ona ewoluowała. Praca nauczyciela przedszkola ma charakter bardzo specyficzny. Nauczyciel ten pełni wiele funkcji: dydaktyczną, środowiskową, opiekuńczo-wychowawczą. Nierzadko ta ostatnia funkcja jest wskazywana przez nauczycieli, rodziców i dyrektorów jako najważniejsza. Rodzic, powierzając nauczycielowi swoje nie w pełni samodzielne dziecko, oczekuje że ten się nim zaopiekuje, a więc pomoże w czynnościach samoobsługowych, sprawdzi czy dziecko zjadło posiłek, pocieszy, kiedy zajdzie taka potrzeba. Oczywiście, w pracy z małym dzieckiem wymiar opiekuńczo-wychowawczy jest niezwykle ważny, jednak nie należy zapominać także o dydaktycznej funkcji zawodu nauczyciela. Już sama nazwa tej profesji „nauczyciel przedszkola” wskazuje, że nie jest to niania, nie opiekunka, a właśnie nauczycielka. Konieczność połączenia ze sobą tych dwóch ważnych funkcji, a także szeregu pomniejszych, czyni zawód nauczyciela trudnym, wymagającym odpowiednich predyspozycji. Od prawidłowej pracy nauczyciela przedszkola zależy w dużej mierze dalsze powodzenie i rozwój dziecka, ale

¹ W. Strykowski, *Kompetencje współczesnego nauczyciela*, „Neodidagmata” 2005, nr 27, s. 15.

i pozytywna postawa wobec szkoły i obowiązków, jakie tam na nie czekają².

Aby nauczyciel mógł w pełni realizować tę niezwykle ważną funkcję dydaktyczną, musi posiadać wiedzę na temat sposobu uczenia się małych dzieci. Naturalną metodą poznawczą, stosowaną przez dzieci jest aktywność badawcza. To dzięki niej poznają otaczającą je rzeczywistość, wnikają w głąb rzeczy, zjawisk, stosunków społecznych i budują swój obraz świata. Dziecko uczy się przede wszystkim poprzez bezpośredni kontakt z interesującym go obiektem³. Dlatego na każdym etapie kształcenia najważniejszym zadaniem nauczyciela powinno być rozwijanie zdolności uczenia się i umożliwianie dziecku opanowania metody naukowego poznania rzeczywistości⁴. Zadaniem nauczyciela jest więc także budowa bogatego, stymulującego środowiska materialnego wspierającego aktywność eksploracyjną dzieci⁵. Biorąc pod uwagę powyższe wskazania, zachęcenie i zainspirowanie nauczycieli do twórczego organizowania warunków badawczych w przedszkolu było jednym z założeń twórców Innowacyjnego Programu Wychowania Przedszkolnego „Tablit”.

Innowacyjny Program Wychowania Przedszkolnego „Tablit” powstał na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w latach 2013–2015. Był on początkowo wdrażany w 7 przedszkolach z Poznania i powiatu poznańskiego, jednak w miarę upływu czasu dołączały do niego kolejne przedszkola. Jest to program finansowany ze środków Unii Europejskiej, a wszystkie materiały będące jego składowymi są ogólnodostępne na platformie internetowej⁶.

Spośród wielu celów, jakie postawili sobie twórcy programu, najważniejszym jest umożliwienie dzieciom poznawania świata przez działanie, doświadczanie, odkrywanie, przeżywanie i dys-

² K. Żegnałek, *Nauczyciel edukacji wczesnoszkolnej*, „Życie Szkoły” 2006, nr 3, s. 132.

³ I. Adamek, *Rozwiązywanie problemów przez dzieci*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 1998.

⁴ E. Filipiak, *Rozwijanie zdolności uczenia się. Z Wygotskim i Brunerem w tle*, GWP, Sopot 2012, s. 62.

⁵ A. Basińska, T. Pietrala, U. Zielińska, D. Pietrala, K. Dziubalska-Kołaczyk, *Tablit Innowacyjny Program Wychowania Przedszkolnego*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2015, s. 19.

⁶ Strona Internetowa Projektu *Tablit – innowacyjny program wychowania przedszkolnego* finansowanego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki i Europejskiego Funduszu Społecznego, <http://tablit.wa.amu.edu.pl>

kutowanie. Ze względu na naturalną ciekawość dziecięcą wobec świata treści programowe oparto właśnie na materiale przyrodniczym. Program ma na celu m.in. tworzenie dzieciom autentycznego, bogatego w bodźce środowiska edukacyjnego oraz tworzenie warunków do samodzielnego radzenia sobie z wymogami różnorodnych zadań i sytuacji.

Do głównych elementów programu należą:

- aktywizująca strategia nauczania i uczenia się – metoda projektów;
- metoda modelowania dialogów „Questioning the Author” (QtA);
- przyrodniczy materiał na tablicę multimedialną i tablety (CASUM i TUTORIAL);
- moduł języka angielskiego.

Ze względu na tematykę poruszaną w artykule skupię się na krótkim opisie metody projektów oraz sposobach jej wykorzystania w programie wychowania przedszkolnego.

Metoda projektów należy do aktywizujących strategii nauczania. Polega ona na zgłębianiu wybranego przez dzieci tematu przez dłuższy czas. Zwykle w przypadku grupy szkolnej czy przedszkolnej badanie danego aspektu rzeczywistości jest podejmowane przez całą klasę/grupę lub odbywa się w małych grupach. Może też zostać przeprowadzone przez dziecko indywidualnie. Tym, co zdecydowanie odróżnia metodę projektu od tradycyjnych form nauczania jest liczba i różnorodność czynności, które wykonuje dziecko. Pracując bowiem metodą projektu, decyduje ono o podjęciu tematu, stawia hipotezy, zapisuje, relacjonuje, podaje propozycje działań, wyjaśnia, wyciąga wnioski oraz przyjmuje odpowiedzialność za proces uczenia się. Uczestnik projektu jest zatem osobą aktywną, wykonującą wiele zadań, które nie są narzucane przez nauczyciela⁷.

Ze względu na specyfikę metody projektu niemożliwe było całościowe wykorzystanie jej w programie, ponieważ tematu projektu ani przebiegu nie da się zaplanować, a więc opisać w scenariuszu. To dzieci inicjują tematykę, od ich zainteresowania zależy długość prowadzenia badań nad wybranym zagadnieniem. Dlatego w programie „Tablit” zawarte zostały wybrane elementy metody oraz zaproponowane narzędzia sprzyjające temu, aby projektowane przez nauczyciela zajęcia miały charakter badawczy.

⁷ A. Basińska, T. Pietrala, U. Zielińska, D. Pietrala, K. Dziubalska-Kołaczyk, *Tablit...*, s. 67.

W programie „Tablit” zakłada się realizację 9 przyrodniczych projektów badawczych w każdym roku przedszkolnym. Na każdym poziomie wiekowym (w grupach 3, 4 i 5-latków) realizowane są te same tematy („Gospodarstwo”, „Drzewo”, „Ziemia”, „Kosmos”, „Człowiek”, „Laboratorium”, „Powietrze”, „Roślina”, „Woda”), jednak w różnych zakresach. Każdy projekt trwa cztery tygodnie, a jego realizacja toczy się według niezmiennego schematu.

Budowa scenariuszy w programie „Tablit” sprzyja realizacji projektu w sposób zgodny z potrzebami dzieci. Propozycje aktywności zebrane są w tabelach tygodniowych – to dzieci wraz z nauczycielem decydują, którą aktywność wybiorą na dany dzień. Każda aktywność przypisana jest do modułu zgodnego z podstawą programową (język, matematyka, badanie, konstrukcje, formy plastyczne, muzyka, teatr, ruch, zdrowie, współpraca), a nauczyciele realizujący program zachęceni są do tego, aby proponowali dzieciom jak najwięcej aktywności badawczych.

Poza budową scenariuszy, w programie znalazły się też konkretne narzędzia umożliwiające nauczycielowi organizowanie warunków do działań badawczych. Są to:

- stworzenie Centrum Badawczego,
- propozycje wielu działań badawczych w scenariuszach projektów,
- propozycje wycieczek oraz wizyt ekspertów.

Centrum Badawcze jest to wyodrębniona przestrzeń, w której zgromadzone zostały obiekty związane z tematyką projektu. Dzieci mogą tu samodzielnie przeprowadzać proste doświadczenia lub eksplorować materiały. W trakcie trwania projektu w Centrum będą pojawiać się nowe eksponaty i pomysły na działania badawcze⁸.

Wśród propozycji aktywności, w każdym projekcie w tabelach proponowane są działania badawcze dostosowane do realizowanego tematu. Mogą to być proste eksperymenty, prowadzenie obserwacji lub pomiarów, porównywanie przedmiotów, zakładanie własnych hodowli, oglądanie eksponatów pod lupą lub mikroskopem, obserwacja nieba przez teleskop, tworzenie makiet i modeli czy wyprawy badawcze.

Do każdego tematu zaproponowane zostały także miejsca ciekawych wycieczek lub propozycje wizyt ekspertów, którzy mogli by odwiedzić dzieci w przedszkolu. Nauczyciele zachęceni są do

⁸ Tamże, s. 67.

tego, aby korzystali z pomocy rodziców i szukali ekspertów wśród nich. Ze względów technicznych także wycieczki nie muszą być każdorazowo organizowane na wielką skalę – spacer do apteki lub pobliskiego warzywniaka też jest właściwą sytuacją edukacyjną do zgłębienia tematu.

W toku dwuletniego wdrażania programu „Tablit” w poznańskich i podpoznańskich przedszkolach z użyciem programu pracowało około sześćdziesięciu nauczycielek, które przystępując do programu, zostały szczegółowo przeszkolone, a także objęte wsparciem przez pracowników projektu. Już na samym początku realizowania projektu wśród nauczycielek pojawiły się różnice w sposobie organizowania warunków do działań badawczych. Pomimo organizowania wielu warsztatów metodycznych, proponowania na bieżąco dodatkowych możliwości wzbogacenia pracy w projektach nie wszystkie nauczycielki tworzyły środowisko sprzyjające aktywności badawczej dzieci. Zasadniczo zespół nauczycielek pracujących z programem „Tablit” można podzielić na dwie grupy.

W pierwszej grupie znalazły się osoby, które bardzo chętnie przystąpiły do programu, wcześniej już pracowały z wykorzystaniem metody projektów i były przekonane o wartości aktywności badawczych. Ich zdaniem dzieci najlepiej uczą się poprzez zabawę oraz działanie, dlatego starają się dać swoim podopiecznym jak największą możliwość do bezpośredniego badania. Są to osoby, które spośród wielu rodzajów aktywności dzieci zaproponowanych w tabelach, w pierwszej kolejności wybierały aktywności badawcze, starały się wykorzystać wszystkie możliwości przypisane do danego projektu, mimo że nie zawsze miały ku temu sprzyjające warunki. Są to nauczycielki, które bez względu na wielkość sali, lokalizację przedszkola lub warunki materialne organizowały ciekawe i bogate Centra Badawcze, w których dzieci chętnie przebywały w czasie zabaw swobodnych. Bardzo ważną rolę w pracy tych nauczycielek pełnili rodzice – przed każdym projektem otrzymywali oni list opisujący najbliższy planowany projekt, dzięki czemu mogli proponować swoją pomoc, przynieść ciekawe eksponaty do Centrum Badawczego albo przyjść z wizytą do przedszkola jako eksperci.

W drugiej, mniej zaangażowanej grupie, znalazły się nauczycielki, które nie były przekonane o wartości aktywności badawczych. Obawiały się tego, że czynności podejmowane w toku pracy nad tematem nie rozwijają u dzieci umiejętności „szkolnych”, czyli motoryki małej, czytania czy liczenia, przez co wybierały

z tabeli propozycje, które miały rozwijać te umiejętności, a więc wypełnianie kart pracy, kolorowanie czy liczenie przedmiotów, natomiast aktywności badawcze, w ich rozumieniu mniej wartościowe, wybierały w drugiej kolejności i nie zawsze wykorzystywały wszystkie propozycje. Nauczycielki z tej grupy winą za brak aktywności badawczych obarczały często niewystarczające warunki materialne, lokalowe lub techniczne, chociaż zazwyczaj te warunki były porównywalne w różnych placówkach. W przeciwieństwie do pierwszej grupy nauczycielek rzadziej nawiązywały też kontakt z rodzicami, co w znacznym stopniu utrudniało im organizowanie ciekawego i bogatego środowiska badawczego. Najczęściej jednak tłumaczyły to niechęcią ze strony rodziców lub specyficznym środowiskiem lokalnym.

Obie grupy nauczycielek były bardzo zróżnicowane ze względu na wiek, staż pracy, wielkość miejscowości, w której znajduje się przedszkole, warunki materialne placówki. W każdym przedszkolu znalazły się przedstawicielki obu stylów pracy, tak więc te czynniki nie miały wpływu na ilość i jakość proponowanych aktywności badawczych. Głównym czynnikiem, który różnicował te zachowania nauczycieli była postawa poszczególnych osób. Pomimo ciekawej oferty programu „Tablit” oraz stałego wsparcia metodycznego nie wszystkie nauczycielki organizowały sytuacje sprzyjające aktywności badawczej dzieci i część z nich skupiała się na wypracowanym wcześniej, podającym sposobie pracy. Miało to także ogromne znaczenie dla postawy i sposobu funkcjonowania małych uczniów. Obserwacje pokazały także, że dzieci w grupach o ciekawym i bogatym środowisku badawczym chętnie zgłębiały temat i były zainteresowane nim nawet przez dłuższy czas. Natomiast dzieci w grupach, w których aktywności badawczych proponowano mniej, miały tendencję do mniejszego angażowania się w realizację projektu.

BIBLIOGRAFIA

- Adamek I., *Rozwiązywanie problemów przez dzieci*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 1998.
- Basińska A., Pietrala T., Zielińska U., Pietrala D., Dziubalska-Kołaczyk K., *Tablit Innowacyjny Program Wychowania Przedszkolnego*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2015.
- Filipiak E., *Rozwijanie zdolności uczenia się. Z Wygotskim i Brunerem w tle*, GWP, Sopot 2012.

Strykowski W., *Kompetencje współczesnego nauczyciela*, „Neodidagmata” 2005, nr 27.

Żegnałek K., *Nauczyciel edukacji wczesnoszkolnej*, „Życie Szkoły” 2006, nr 3.

TEACHER AS A CREATOR OF CONDITIONS FOR A CHILD'S RESEARCH ACTIVITY IN „TABLIT” – AN INNOVATIVE KINDERGARTEN CURRICULUM

(Summary)

In her work the author focuses on the presentation of the experiences of preschool education teachers who have implemented an Innovative Kindergarten Curriculum “Tablit” (funded by the European Union). One of the main assumptions of the program is to rely on the project method while working with children in kindergarten. This method places a great emphasis on the development of the child's research activity, independent as well as guided. Teachers designing daily activities in the kindergarten are trying to incorporate many elements of research, experimentation and exploring the world in a direct way. In addition, they face the challenge of organizing space and conditions for an independent research activity of the child. This article presents the experiences and reflections gained during the implementation of various projects. The author also tries to present different attitudes of teachers towards their new situation.

Keywords: teacher, creator, research activity, preschool education, kindergarten curriculum, “Tablit”.